

Одним з найбільш важливих умов розвитку самоповаги є сімейні відносини, але родина за останні 20 років перетерпіла істотні зміни. В даний час багато дітей виховуються в родині, де в результаті розлучення або відсутності батька главою родини є мати. Матері в таких родині часто відчувають стрес, неможливість дати сповна дитині уваги тому, що їм приходится постійно піклуватися про те, як нагодувати, одягти дітей і дати їм дах над головою. Часто їм просто не вистачає сил на те, щоб пограти з дітьми, розділити з ними їхні дитячі прикраси і радості або проконтролювати їхнє навчання. Однак незважаючи на всі тяготи і турботи, що додають чимало зморшок на обличчя матері в одинаків, багато хто з них досягають успіху в житті і здатні забезпечити існування дітей.

Діти, подібно дорослим, часто можуть цілком успішно справлятися з одним джерелом стресу, але не в силах протистояти великій кількості напастей. Як з'ясувалося, різні фактори допомагають дітям боротися з численними стресами. До таких факторів відносяться знання того, на що можна розраховувати, розуміння і підтримка з боку родини, володіння оптимістичним характером. На жаль, у житті багатьох дітей ці фактори відсутні, і такі діти можуть стати жертвами стресів.

Вплив на дитину має і тимчасова відсутність батьків, якщо батьків немає поруч навіть нетривалий час, то це також дуже згубно впливає на дитину, і відновити нормальні стосунки між ними в майбутньому буває дуже важко, інколи неможливо. Саме тому заробітчанство є тим фактором, який згубно впливає на подальше життя дитини, в тому числі і на її перебування в соціумі і взаємостосунки з іншими людьми. Це велика соціальна проблема, яка потребує негайного вирішення, різних дій не тільки з боку практичного психолога, але й держави, саме спільні дії усіх служб і структур зможуть вирішити цю проблему і зупинити виникнення нових наслідків, що веде за собою епідемія під назвою «заробітки».

Для покращення ситуації, яка склалася в Україні, маєтсья на увазі проблема виїзду молодих людей, які покидають свої сім'ї, закордон, повинна діяти соціальна програма допомоги і підтримки дітям, батьки яких перебувають за кордоном. В деяких регіонах були створені консультаційні центри та громадські організації, які займалися цією проблемою, але за браком фінансування вони перестали функціонувати. В Тернополі була створена така організація під назвою «Поділись теплом», яка мала на меті об'єднати таких дітей, надати їм необхідну допомогу, дати їм можливість поспілкуватися, зрозуміти всю складність ситуації в якій вони перебувають. Члени організації надавали консультативну допомогу дітям заробітчан, ліквідували наслідки цієї проблеми. Але на жаль, за браком коштів, організація припинила своє існування і діти знову залишилися осторонь нікому не потрібно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альошина Ю.С. Социально- психологические исследования: проблемы и перспективы / Ю.С.Альошина//МГУ,1986. – №4. – с.67
2. Варга А. Я. Системная семейная психотерапия/А.Я.Варга// Спб., 2001. Витек К. Проблемы супружеского благополучия. – М., 1988.-с.58
3. Петровский А.В.Возрастная и педагогическая психология / Под ред. А.В. Петровского. – М., 1979. –Гл. IV. –с.35
4. Коспока Г.С.Вікова психологія / За ред. Г.С. Коспока. – К., 1986.-с.36-38
5. Головаха Е. И. Психологам человеческого взаимопонимания/ Е.И. Головаха Н. В. Панин – К., 1989. – с.42-50
6. Глозман Ж.М. Общение й здоровье личности./Ж.М.Глозман – М.,2002. – с.29
7. Голод С. И. «Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты» /С.И.Голод Л. Наука 1990. – с.53.

Куліш О.

Науковий керівник – Адамська З.М.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Молодий шкільний вік визначається як вік інтенсивного формування навчальної діяльності, спілкування та співпраці з оточуючими. В останні роки науковці все частіше стали звертатися до проблеми розвитку культури спілкування молодших школярів. Існують цілком об'єктивні пояснення цьому факту. У першу чергу це пов'язано з конкретними вимогами до сучасної людини мінливого суспільства. У нових умовах з'явилися реальні можливості, а головне, потреби у формуванні людей нового типу – вільних, думаючих, підприємливих. Крім того, культура спілкування, виступаючи складовою частиною загальної культури людини, в усі часи високо цінувалася в суспільстві і вважалася показником інтелігентності і освіченості. Тому розвиток комунікативних здібностей необхідно розглядати як невід'ємну частину загальнокультурного, особистісного розвитку молодшого школяра [10].

Від народження дитина слухає і прислухається, з часом наслідує манери спілкування від дорослих, а зі вступом в школу починає формувати власне бачення та розуміння сенсу спілкування. Проблема спілкування і характер взаємостосунків дітей віком 6-10 років цікавила багатьох науковців (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, Н.В. Кузьміна, В.С. Мухіна, Р.С. Немов, В.М. М'ясищев та ін.), проте недостатньо уваги зверталось на основну причину, через яку важливо не пропустити саме сенситивний період розвитку комунікативної сфери дитини. Тому, **метою** нашої статті став теоретичний аналіз здобутків вітчизняних та зарубіжних науковців щодо питання комунікативної компетентності молодшого школяра, її структури та факторів розвитку.

У психології вивчення такої важливої наукової категорії, як «комунікативна компетентність» розпочалося в 60–70-х рр. ХХ сторіччя. Слід зазначити, що у більшості випадків психологи, як вітчизняні, так і зарубіжні, дотримуються неоднозначних підходів до розуміння і вирішення цієї проблеми. Назвемо основні з цих них:

– діяльнісний підхід (Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, М.І. Лісіна, Б.Ф. Ломов, С.Л. Рубінштейн, О.О. Смірнова та ін.);

– проблемний підхід (Г.С. Костюк, Н.В. Кузьміна, Л.А. Петровська та ін.);

– комунікативна компетентність як готовність (установка) до діяльності (Ю.П. Азаров, М.О. Коць, Н.В. Кузьміна, Л.А. Петровська, Д.М. Узнадзе та ін.);

– особистісний підхід – комунікативна компетентність як комплекс особистісних якостей (Г.Ю. Айзенк, П.П. Горностай, В.Л. Злівков, Р. Кеттел, М.В. Молоканов, Г. Оллпорт, Л.А. Петровська та ін.);

– розуміння комунікативної компетентності через Я-стани (Е. Берн, П.М. Єршов, М.В. Молоканов, Л.А. Петровська та ін.);

– комунікативна компетентність як здібності особистості, як уміння – компонент здібностей (В.В. Гаркуша, М.М. Заброцький, Л.А. Петровська, К.К. Платонов та ін.);

– діалогічний підхід (М.М. Бахтін, Л.С. Виготський, С.М. Дмитрієва, А.Ф. Копйов, О.М. Матюшкін та ін.) [9].

Отже, що ж таке комунікативна компетентність, яка її структура і під впливом чого вона формується? Ю.М. Жуков, Л.А. Петровська, П.В. Растянніков під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми [4].

Однак, комунікативна компетентність, як і будь-яка інша сфера особистості має свою першооснову. За В.М. М'ясищевим нею виступають комунікативні здібності: «Здібність можна розкласти на складові елементи, але ні зрозуміти, ні охарактеризувати її цими елементарними властивостями не можна. Здібність – це особлива категорія психічних понять, яка виражає таку відповідність зовнішніх вимог і внутрішніх можливостей, що забезпечує більш продуктивне розв'язання задач певної діяльності» [5, с. 88].

Комунікативні здібності особистості поділяють за:

– видами (Т.І. Артем'єва, О.О. Бодальов, Л.С. Виготський, Ф.Н. Гоноболін, С.Л. Рубінштейн, Б.М. Теплов, В.Е. Чудновський та ін.);

– сферою діяльності (А.В. Батаршев, Е.О. Голубєва, А.В. Дранков, В.Л. Дранков, В.А. Кан-Калік, О.О. Леонтьєв, С.Д. Максименко, Р.С. Немов, Л.Е. Орбан-Лембрик, В.Д. Шадриков та ін.);

– змістом (А.А. Кідрон, О.Ф. Волобуєва, В.М. Панф'єров та ін.);

– характером видів діяльності (О.О. Бодальов, В.В. Гаркуша, Е.О. Голубєва, І.О. Зимня, Г.О. Ключникова, М.Л. Кнепп, С.Д. Максименко та ін.);

– умовами використання засобів комунікації (Р.С. Немов, М.І. Пирогов, Т.О. Піроженко, І.А. Сікорський та ін.);

– функціями у процесі спілкування (Т.І. Артем'єва, Е.О. Голубєва, Л. Тайер, Б.М. Теплов, Ю.В. Якимчук та ін.).

Аналізуючи праці І.А. Зимньої, А.К. Маркової, А.В. Хуторського, Л.А. Петровської, Ю.М. Ємельянова, Є.В. Сидоренко під комунікативною компетентністю можна розуміти цілісну систему психічних і поведінкових характеристик людини, що сприяють успішному (ефективному) спілкуванню, тобто такому, що досягає мети, і емоційно сприятливому (психологічно комфортному) для його учасників. У її структурі дослідниками були виділені такі компоненти: когнітивний, ціннісно-смысловий, особистісний, емоційний і поведінковий [10]. Зупинимось на детальному аналізі цих компонентів.

Когнітивний компонент створює знання про ціннісно-змістову сторону спілкування, про особистісні якості, які допомагають або заважають спілкуванню, про емоції та почуття, які систематично супроводжують його. Дитина вчиться спілкуванню, спостерігаючи за поведінкою близьких людей, слідуючи їх прикладу, що відбувається недостатньо свідомо. Дитина не замислюється над самою формою цього процесу і може пізнавати його протягом усього життя. Це дозволяє краще зрозуміти особливості власного спілкування, удосконалювати його, урізноманітнити комунікативні можливості [2].

Особистісний компонент утворює властивості особистості, які природно впливають на зміст, процес і сутність комунікації. Сором'язливість, пихатість, відчуженість і егоїстичність, тривожність, агресивність конфліктність негативно відображаються на спілкуванні. Комунікативна компетентність молодшого школяра повинна базуватися на впевненості в собі, оптимізмі, доброзичливості і повазі до людей, справедливості, чесності і емоційній стабільності. В молодшому шкільному віці багато з них вже закладені, але зміни цілком можливі [2].

Емоційний компонент пов'язаний передусім зі створенням і підтримкою позитивного емоційного контакту зі співрозмовником, це налаштованість на партнера по спілкуванню, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні взаємини, інтерес до власного внутрішнього світу; розвинуті емпатія та рефлексія; позитивна Я-концепція; чуйність і тактовність, позитивне емоційне ставлення до почуттів іншого, максимальна щирість і відвертість у проявах власних почуттів [2].

Поведінковий компонент передбачає комунікативні вміння, засоби діяльності і досвід, який інтегрує в собі на рівні поведінки і діяльності всі прояви комунікативної компетентності. Комунікативні уміння як елементи створюють комунікативну поведінку. Їх особливості, рівень сформованості можуть бути вивчені і виміряні, а також стати конкретною задачею розвитку або корекції у дитини. Це здатність до саморегулювання, коригування власних дій, впевненість, відповідальність [2].

Дослідниками дитячої психології (Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, Н.В. Кузьміна, В.С. Мухіна, Р.С. Немов та ін.) молодший шкільний вік визначається як важливий етап соціалізації та розвитку комунікативних здібностей дитини. Науковці вважають, що у віці до 7-8 років у особистості, яка розвивається, складаються і проявляються до 70% її особистісних якостей. Саме в цей період початкового навчання необхідно навчати молодших школярів принципам, правилам спілкування, розвивати

комунікативні здібності. Принциповий підхід до вирішення цієї проблеми представлений у працях Л.С. Виготського, який розглядав спілкування як головну умову особистісного розвитку дитини. Виходячи з концепції Л.С. Виготського, можна стверджувати, що формування комунікативних здібностей дітей є однією з пріоритетних завдань школи, оскільки результативність та якість процесу спілкування в більшій мірі залежить від рівня комунікативних здібностей суб'єктів спілкування [1].

Розвиток комунікативних здібностей молодшого школяра має: включати в себе як корекційно-розвивальну роботу з учнями, так і освітню роботу з батьками та педагогами; узгодженим чином здійснюватися в процесі навчальної, позанавчальної діяльності та спеціально організованих занять.

Отже, здійснивши теоретичний аналіз існуючих підходів у вітчизняній і зарубіжній психології до проблеми комунікативної компетентності молодших школярів (І.А. Зимньої, А.К. Маркової, А.В. Хуторського, Л.А. Петровської, Ю.М. Ємельянова, Є.В. Сидоренко та ін.), можна зробити висновок про те, що сьогодні ще недостатньо уваги приділяється розгляду структури комунікативних здібностей молодших школярів. У контексті нашого дослідження під комунікативною компетентністю молодших школярів ми розуміємо цілісну систему психічних і поведінкових характеристик людини, які сприяють успішному (ефективному), емоційно сприятливому спілкуванню. У її структурі будемо розглядати такі компоненти: когнітивний, ціннісно-смысловий, особистісний, емоційний і поведінковий.

Оскільки сучасна система освіти недостатньо повно використовує можливості таких практично-орієнтованих засобів розвитку комунікативних здібностей, як сюжетно-рольова гра, соціально-психологічний тренінг, особливої актуальності сьогодні набуває розгляд та обґрунтування психолого-педагогічних умов розвитку комунікативної компетентності молодших школярів, що й стало метою наших подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л. С. Младенческий возраст /Собр. соч.: В 6 т. - М.: Педагогика, 1982–1984.
2. Дранков В.Л. О природе коммуникативных способностей / В.Л. Дранков, А.В. Дранков // Психология – производству и воспитанию; Ред. кол. Е.С. Кузьмин и др. – Л.:Изд-во ЛГУ, 1977. – С. 232–239.
3. Эльконин Д.Б. Детская психология: Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений /Д.Б.Эльконин; ред.-сост.Б.Д.Эльконин. – 4-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 384 с.
4. Жуков Ю.М. Диагностика и развитие компетентности в общении / Ю.М. Жуков, Л.А. Петровская, П.В. Растянинков. – М., 1990.
5. Мясищев В.Н. Психология отношений / В.Н. Мясищев; [под ред. А.А.Бодалева; вступительная статья А.А.Бодалева]. – М.: Изд-во «Институт практической психологии»: Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. – 356 с.
6. Основы конструктивного общения. Хрестоматия / Т.Г. Григорьева, Т.П. Усольцева. – М.: Издательство «Совершенство», 1997
7. Петровская Л.А. К вопросу о природе конфликтной компетентности / Л.А. Петровская // Вестник МГУ «Психология». – №4. – 1997. – С.15-21.
8. Петровская Л.А. Компетентность в общении / Л.А. Петровская. – М., 1989.
9. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
10. Юдіна Є. Комунікативний розвиток дитини та її педагогічна оцінка групи дитсадка [Текст] / Є. Юдіна // Дошкільна виховання. – 1999. – № 9. – С.10-29.

Дзецюх Х.

Науковий керівник – доц. Чорна І.М.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Актуальність дослідження. Сучасні соціально-економічні, політичні, культурні перетворення висувають підвищені вимоги до вчителя, що породжує проблеми у сфері професійної самореалізації, а також в його функціюванні як фахівця. Серед них однією з найгостріших вважається синдром емоційного вигорання. В останні роки спостерігається значне похвалення інтересу вітчизняних психологів до дослідження проблеми «емоційного вигорання» представників комунікативних професій, що відповідає пріоритетному напрямку сучасної психології здоров'я і психологічної практики. У цьому контексті особливого значення набуває вивчення проблеми профілактики «емоційного вигорання» вчителя. Виснажений, знесилений та емоційно «згаслий» учитель не здатен продуктивно працювати, оскільки у нього знижується рівень психологічної готовності до інноваційної діяльності, особистісного та професійного самовдосконалення, погіршуються взаємини з адміністрацією, колегами, батьками та учнями.

Професія педагога – одна з тих професій, де синдром емоційного вигорання найбільш поширений, тому важливими завданнями є вивчення особливостей його виникнення, розвитку і протікання в педагогічній діяльності. Аналіз досліджень В.В. Бойко, Н.Є. Водоп'янової, К.Маслач, В.Є. Орла, Т.І. Ронгінської, М.М. Скугаревської, О.С.Старченкової, Ф.Дж. Сторлі, Д.Г. Трунова, Т.В. Форманюк, Х. Фреденберга та ін., присвячених емоційному вигоранню, засвідчують, що в дослідженнях немає єдиного погляду на структуру і динаміку синдрому. Ще й досі чітко не визначене місце емоційного вигорання у системі наукової термінології, пов'язаної із професійною дезадаптацією вчителя: професійна деформація, професійний аутизм, тривожність, стрес, дистрес, тощо.